

Endüstri Ürünü Nesneden Sanata

From Industrial Product to Art

Öğr.Gör.Ufuk Tolga Savaş

Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi

Seramik Bölümü

e-mail: tolgasv@yahoo.com

Özet: Endüstriyel üretim insanoğlunun aklını ve yeteneklerini kullanmaya başladığı ilk günden beri söz konusudur, çünkü hayatını daha kolay ve yaşanabilir kılmak isteyen insanoğlu çevresindekilere müdahale etmiş, onları amaç ve ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmiştir. Bu süreç içinde üretilenler endüstriyel üründür. Sanat eseri de buna dahildir ama bazı farklılıklarla...

Duchamp ile başlayan değişimler sonrası endüstri ürünü nesnelere sanatın da konusu olmaya başlamıştır. Bu çalışmada endüstri ürünü nesne ve sanat formu beraber ve karşılaştırmalı olarak ele alınmakta, endüstri ürünü bir nesnenin nasıl ve hangi yöntemlerle bir sanat nesnesi haline dönüşebildiği irdelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Endüstri ürünü, Duchamp, Nesne, İşlev, Gösterge

Abstract: Industrial production has been carried out since human being can able to use his mind and abilities, because human being must make his own life more easy and comfortable, in order to do that he interfere the surrounding, change it according to his needs. The objects produced during this process are called industrial products. Art form is included in this production too but with some difference...

Industrial products become the subject of art with Duchamp. In this study, industrial product and art form are examined and compared and studied on how to convert an industrial product to art form.

Key Words: Industrial Product, Duchamp, Object, Function, Sign

Endüstri Ürünü Nesneden Sanata

İnsanoğlu doğa içinde ve doğayla birlikte yaşar çünkü kendi çevresindeki tek ve alternatifsiz gerçekliktir. Doğa¹; iki büyük gruptan oluşur; canlılar ve cansızlar.

Canlılar insanlar, hayvanlar ve bitkiler iken, cansızlar tüm evreni oluşturan taş, toprak, gezegenler, göktaşları gibi nesnelere². Bunun karşısında ise onu algılayabilen, sınıflayabilen ve değiştirebilen ‘özne’³ olarak ‘insan’ bulunmaktadır.

Çevresini algılayabilen, sınıflayabilen ve değiştiren insan, hayatını kolaylaştırmak, daha yaşanır kılabilmek için çevresindeki doğaya ve nesnelere hakim olmaya çalışır. Bunu yaparken de nesnelere amaç ve ihtiyaçları doğrultusunda değiştirir. Böylece insan tarafından üretilmiş nesne ortaya çıkar ki bu üretim sürecine ‘endüstriyel üretim’, ortaya çıkan ürüne de ‘endüstri ürünü nesne’ tanımlamasını yapmak yanlış olmayacaktır.

“Endüstri”, denilince akla gelen genellikle büyük fabrikalar, seri üretim bantlarında üretilmiş birbirinin tıpkısı milyonlarca nesne olmaktadır, ancak bu doğru değildir çünkü TDK Türkçe Sözlüğü’ne göre endüstri; “Ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların tümü” (www.tdk.gov.tr/sozluk/sozara.html) olarak tanımlanmaktadır. Tanım içinde ne seri üretim kavramını ne de fabrika kelimesini bulundurmaktadır. Bu durumda endüstri sadece Endüstri Devrimi ile ortaya çıkan üretim yöntemlerini değil, en ilkel insandan günümüze kadar olan bütün üretim yöntemlerini kapsamaktadır. Öyleyse geçmişten günümüze kadar insan tarafından üretilmiş her nesne endüstri ürünü nesnedir demek hiç yanlış olmayacaktır.

“İnsanoğlu, kendi istencinin dışında var olan ve doğa dediğimiz şu hazır gereçler dünyasına geldiği zaman, ya varlığını sürdürebilmek için onunla başa çıkmasını öğrenecek ya da yok olup gidecekti. Yaşamını sürdürebilmek için tüm güçlerini – aklını, kaslarını, istencini, duygularını, sezgilerini vb. – seferber ederek çevresini daha kolay yaşanabilir duruma getirmek, yani değiştirmek zorundaydı.” (GENÇAYDIN 2002)

Nesnelerin insan tarafından üretilmeye/değiştirilmeye başlamasıyla yeni bir ayrım karşımıza çıkmaktadır; doğal nesne ve yapay (üretilmiş) nesne... Doğal nesne; insanın bilinçli amaçlı çabaları dışında doğanın fiziksel kuvvetleri sayesinde kendiliğinden oluşmuş nesnedir,

---

¹ Doğa: “1. tabiat 2. sanat ve kültür gibi insan kafası ürünlerin karşıtı olup, kendiliğinden var olan şeylerin tümü 3. bu bütünlüğü düzenleyen yasaların tümü.” (www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozara.html)

² Nesne: “Belirli bir ağırlığı ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey, obje” (www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozara.html)

³ Özne: “Bilinci, sezgisi, düş gücü, olan kimi filozoflara göre de dış dünyaya karşıt olan birey” (www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozara.html)

yapay (üretilmiş) nesne ise insanın doğal nesnelere amaçları doğrultusunda alet ve çeşitli araçları kullanarak ürettiği yeni nesnelere. Bu önemli bir noktadır çünkü artık insan bilincinin doğanın cansız nesnelere eklenmesi söz konusudur.

Sanat eseri de, fiziksel şekillendirme yöntemi dolayısıyla, endüstriyel üretim nesnesi olarak bunun dışında görünmemektedir. Sanat eseri de fiziksel açıdan ham madde kullanılarak ve alet/araçlar kullanılarak şekillendirilmiş bir nesnedir. Ancak sadece o kadar da değildir.

Sanat eseri ile endüstri ürünü nesne arasındaki en temel fark “işlevsellik” bağlamında ortaya çıkar. Endüstri ürünü bir nesne, içinden su içmek ya da içine biriktirmek gibi gündelik işlevler için üretilirken sanat eserleri akıl ve ruha hitap etme gibi tinsel işlevleri yerine getirmek için oluşturulur.

Her ikisi de tasarım varlığıdır. Endüstri ürünü de, sanat eseri de estetik olabilme niteliğini paylaşmaktadırlar. Sanat eserinin estetik olması onun özü gereğidir, başka bir deyişle, sanat eseri insanın estetik-tinsel ihtiyacını karşılamak için vardır ve estetik olmak onun ereğidir. Ancak endüstri ürünü nesnede durum farklıdır. Endüstri ürünü nesnede ilk planda işlevsellik bulunur çünkü işlevsellik o nesnenin ereğidir. Bunu bir örnekle açıklayacak olursak; bir bardak dış biçimiyle güzel olmalıdır. Ama öncelikle işlevsel olmalıdır. Tasarım olarak işlevsel ama güzel olmayan bir bardak, güzel ama işlevsel olmayan bir bardağa göre daha “bardak” olma yeteneğine sahiptir.

Endüstri ürünü bir nesnenin iç konstrüksiyonu da sanat eserine göre farklılık gösterir. Endüstri ürünü bir nesnenin iç-yapısı kapalı ve değişmez bir biçim değildir, parçalar oynatılıp yer değiştirebilir. Bu değişim nesnenin özünü bozmaz ancak sanat eserinde durum biraz farklıdır. Sanat eserinin hiçbir parçasını oynatmak ya da yer değiştirmek mümkün değildir çünkü her parça birbirine çok özel bağlarla bağlıdır ve bir tanesinin bile olmaması bütünü etkileyip anlamı bozar.

Endüstri ürünü nesne tasarımı “zorunluluğa” dayanırken, sanat eseri tasarımı “özgürlüğe” dayanır. Sanatçı yaratırken tamamen özgürdür, oysa tasarımcı için bu belirlemeyi yapmak mümkün değildir. Tasarımcı bir şair bir ressam gibi duygu, düşünce ve hayal gücünün etkinliği içinde değildir. Tersine tasarımcı, üreticinin kendisinden talep ettiği koşullara göre yaratımını gerçekleştirmek durumundadır. Bu koşullar üretilen endüstri ürününün piyasa koşulları içindeki rekabet yetisiyle ilintilidir.

Bir başka önemli nokta ise içeriktir. Sanat eseri için “içerik⁴”; bir “konu⁵”, ve o konu yoluyla ortaya çıkan “temadır⁶”, tinsel özelliktedir ama endüstri ürünü bir nesne için “içerik” ; “işlev”dir ve dolayısıyla tema da “teknik” bir nitelik taşır.

“Araba” endüstri ürünü bir nesnedir ve işlevseldir. Sözcük anlamı olarak “araba” denildiğinde, arabanın yürüyen bir nesne olmasından çok toplumsal hayattaki yeri, faydaları gibi “teknik” başka temalar da anlaşılmalıdır. Ancak arabanın ezdiği bir çocuğun, nasıl bir hayat yaşadığı konulu dramatik bir tiyatro eseri, araba ve toplum temasının insani, manevi yönünü vurgular nitelikteki “sanatsal” tema olarak ortaya çıkacaktır.

Semiolojik olarak da endüstri ürünü nesne ile sanat eseri farklılık gösterir. Nesnenin “işlevi” doğrultusunda oluşmuş olan “biçimi” aynı zamanda nesneye bakışı belirleyen bir “gösterge⁷” özelliği de taşır. Her şeyin gösterge değeri vardır. İnsan nesnelere onların göstergeleri doğrultusunda iletişim kurar. İşlev bir nesnenin biçimini ve dolayısıyla göstergesini şekillendirir.

Bütün farklılıklarıyla endüstri ürünü nesne ve sanat eseri ayrı kategorideki nesnelere olarak değerlendirilmelidir ancak araştırma konusu açısından şu soruyu sormak yararlı olacaktır; “Endüstri ürünü bir nesne sanat eseri olabilir mi?”. Bunun cevabı ‘evet’dir. Peki nasıl?

Bu sorunun cevabı nesnenin göstergesiyle ilgilidir. Yukarıda da belirtildiği gibi nesnenin göstergesi işlevine göre şekillenir. Eğer işlev değiştirilirse biçim dolayısıyla gösterge de değişecektir. Gösterge değişirse endüstri ürünü nesnenin sanat eseri olması için yol açılacaktır.

Bir nesnenin göstergesel değerini değiştirmek o nesnenin işlevini değiştirmek ile olasıdır. İşlevi değiştirmek için belli başlı dört temel yol olduğu varsayılabilir, bunlar:

---

⁴ İçerik:”1. Bir şeyin içinde bulunan öğelerin bütünü, muhteva. 2. Bir anlatımda verilmek istenen öz, düşünce, duygu ve imgelerin bütünü

⁵ Konu: “Konuşmada, yazıda, eserde ele alınan düşünce, olay veya durum, mevzu”

⁶ Tema:”1. Asıl konu, 2.(edebiyat) Öğretici veya edebi bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş, 3. Herhangi bir sanat eserinde işlenen öz konu. 4.(müzik) Bir besteyi oluşturan temel motif”
(www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozara.html)

⁷ Gösterge:” 1 . Bir şeyi belirtmeye yarayan şey, belirti, im, işaret, 4 . *dil bilimi* Anlamla biçimin, gösterenle gösterilenin kaynaşmasından oluşan dil birimi, belirtke”.
(www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozara.html)

1.Nesnenin yapıldığı malzemeyi değiştirmek;

Her nesne işlevini yerine getirebilmek için en uygun malzeme kullanılarak biçimlendirilir. Bir pense sağlam olabilmesi için çelikten, bir tabak kir tutmaması için porselenden, bir elbise giyilebilmesi için kumaştan yapılır. Ancak bir pense camdan yapılırsa kırılabilirliği artacağından, bir tabak kumaştan yapılırsa içine konan yemeği tutamayacağından ve bir elbise porselenden yapılırsa giyilemeyeceğinden kullanılmaz olur yani işlevi dışlanmış olur, gösterge dışlanır.

Resim 1 - Claes Oldenburg, "Burger", Art Gallery of Ontario, Kanada

2. Nesnenin boyutlarını değiştirmek

Her nesne işlevini yerine getirebilmek için belirli bir boyutta olmalıdır. Bir pense sıkacağı somunun büyüklüğünde, bir elbise insan boyutlarında olmalıdır. Bu belirli boyutların dışına çıkıldığında da ne pense ne de elbise kullanılabilir. Bir nesne olması gereken boyutların dışına çıkarılırsa bir işlev değişikliğine uğrayacak dolayısıyla gösterge yok olacaktır. Oldenburg'un bina yüksekliğindeki "Mandal" isimli çalışması buna çok uygun bir örnektir.

Resim 2 - Claes Oldenburg, "Mandal"(1976)
Philadelphia

3.Nesnenin bağlamını değiştirmek;

Nesneler işlevlerini yerine getirebilmek için doğru bağlam içinde olmalıdır ki gösterge o nesneye ait olsun. Bir araba tekerleği arabaya bağlı, bir tabure masanın yanında, bir pisuar tuvalette bulunmalıdır. Ancak araba lastiği tabureye takılacak olursa iki nesne de işlevini yerine getiremez olacak, pisuar bir sergi mekânına yerleştirilecek olursa gösterge değerinden sıyrılacak, bağlama bağlı bileşimsel bir yeni nesne olarak başka bir gösterge değerine bürünecektir. Tıpkı Christo'nun petrol varillerinin artık varil değil de duvar olarak algılanması gibi.

Resim 3 - Marcel Duchamp "Çeşme" (1917)

Resim 4 - Christo, "Duvar", Almanya 1999

4.Endüstri ürünü nesnenin özünü değiştirmeden, şeklinde küçük değişiklikler yaparak yeni bir nesne yaratmak;

Endüstri ürünü bir nesnenin şekline işlevini yok edecek yönde sınırlı bir müdahale yapılacak olursa, o nesnede gündelik göstergesinden sıyrılacak ve yeni bir nesne olarak ortaya çıkacaktır. Aşağıdaki resimlerde görülen kişisel çalışmalarda da bu yöntem kullanılmış olup gündelik hayatta kullanılan çanak formu bir endüstri ürünü nesne olarak ele alınmış, işlevi üstü kapatılarak engellenmiştir.

Resim 5
Tolga Savaş, "Üçgenler Serisinden", (2005)

Resim 6
Tolga Savaş, "Nehir", (2005)

Yukarıda sayılan dört yöntem endüstriyel nesneyi sanat eseri olabilme yolunda iletirmek için kullanılan başlıca yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır, ancak bu yöntemler bir sanat objesi yaratmak için yeterli değildir, çünkü bu yöntemler endüstri ürünü nesnenin sadece göstergesini boşaltmak için kullanılabilir ama sanat eserine dönüşümü gerçekleştiremez.

Sanatçı; göstergelerinden arındırılmış bu nesnelere, sanat çerçevesinde yeni gösterge değerleri kazandırmak durumundadır. Bunun için o güne kadar edindiği yaratma tecrübesi, hayal gücü, anlatmak istediği devreye girer ve nesneyi adeta yeniden var eder. Sanatçı nesneye anlatmak istediği doğrultusunda müdahale eder, ona göre bir malzemeyle, ona göre bir boyutta ya da bağlamda nesneyi sunar. Örneklenecek olursa; bir pisuarı tuvaletten çıkarmak o pisuarı sanat eseri yapmaz. O pisuar galeriye sokmak o nesnenin sanat bağlamı içine sokulması olacağından ancak o zaman bu endüstri ürünü nesneye sanat eseri demek için yol açılır çünkü gösterge bu yönde oluşacaktır. Dev bir mandalın şehrin içine bir "anıt gibi"

dikilmesi de yine aynı şekilde nesnenin sanat bağlamı içinde sergilenmesi demek olacağından yine o nesneye sanat eseri demek mümkün olacak gösterge bu yönde algılanacaktır. Yukarıdaki çanak örnekleri için de durum aynıdır; nesnenin işlevi engellenmiş ve vurgulanmak istenene göre ek elemanlarla kompoze edilerek anlamlandırılmıştır.

O halde başta sorulmuş olan “Endüstri ürünü bir nesne sanat eseri olabilir mi?” sorusunun cevabının neden ‘evet’ olacağı artık açıkça ortaya çıkmış bulunmaktadır. Eğer bir nesne kendi göstergesinden arınmış ve sanatçısı tarafından yeni bir sanatsal gösterge olarak ortaya konmuşsa, bu ortaya çıkan yeni nesne 19yy. sonundan itibaren değişen yeni sanat hareketleri ile beraber bir sanat eseri olarak zaten nitelendirilmektedir. Günümüzde de kullanılan bu yaratım yöntemi sanatçılar için önemli olmaya devam etmekte ve geliştirilmektedir. Ancak tehlikeli yaklaşımlar da söz konusu olabilmektedir. Nesne yeni bir gösterge haline getirilmeden bırakılabilmekte ya da yok olma sınırına kadar parçalanabilmektedir. Nesnenin yok oluşu olarak nitelendirilebilecek bu yeni yaklaşımlardan sonra sanatın nasıl var olacağı ise tartışma konusudur.

Kaynakça

GENÇAYDIN, Zafer,2002 “Yaratıcılık ve Kaygı” Sanat Yazıları 10 – 8

KAGAN, Mossej,1932, Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat, Altınkitaplar Yayınevi

KAHRAMAN, Hasan Bülent, 1995, Sanatsal Gerçeklikler, Olgular ve Öteleri, Yapı Kredi Yayınları

TUNALI, İsmail, 1984, Tasarım Felsefesi Giriş, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları